

Székely autonómia a XX. században: illúzió vagy realitás?

I.

Az 1918-as impériumváltás után a kisebbségbe került erdélyi magyarság első eszmélését követően igen hamar igyekezett olyan hosszú távú stratégiát megfogalmazni, mely elősegítheti identitásának megőrzését. Az általunk ismert első tervezet (mely csak kéziratban maradt fenn, 1919. január 13-i keltezéssel)¹ Paál Árpádé, mely abban az illúzióban született, hogy a wilsoni önrendelkezés minden népet megillet, a székelységet is, ezért az jogosult akár önálló állam létrehozására is. „Az ábrándozások ebben a zónában sem hiányoztak, neves kisebbségpolitikusok, főleg jogászok szebbnél-szebb álmoterveket szövöttek a demokratikus kezdeményezésekről...” – írja Balázs Sándor.² Ebben – sajnos – egyet kell értsünk megállapításával. A két világháború között sorra születtek a székely-autonómia-tervezetek, melyek közös jellemzője az, hogy két dokumentumra hivatkoztak: a gyulafehérvári határozatra és a párizsi kisebbségi szerződésre – a gyulafehérvári határozat III/1. pontjára³ és a párizsi, Románia által vonakodva aláírt Kisebbségi Szerződésre. Gyulafehérváron „teljes nemzeti szabadságot” ígértek az együttlakó népek számára. „Mindenik népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által.”⁴ A kisebbségi szerződés 11. cikkelye a székelyeknek (és a szászoknak) „vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot” ígért.⁵ Míg a gyulafehérvári határozat – ha általánosságban is – de az *egész* erdélyi magyarságnak ígért kulturális autonómiát, a kisebbségi szerződés *kimondottan csak* a székelyekre korlátozta azt. A fő probléma ezzel a két dokumentummal az volt, hogy a határozatokat a két világháború közötti kormányok sohasem akarták törvényerőre emelni – s főleg nem végrehajtani. A kisebbségi szerződést egyébként is úgy kellett Romániára ráerőltetni, és kizárólag kulturális, tehát oktatási és egyházi autonómiát helyezett kilátásba, közigazgatási autonómiáról már nem szólt.⁶

Az autonómia mibenlétét vizsgálva, a kisebbségi jog szakértői tisztázták azt, hogy az „az autonómiával felruházott közjogi testület vagy szervezet, a jog körébe utalt feladatok tekintetében, saját maga által alkotott szerveivel igazgatja önmagát, s e feladatkörben – az egyébként elvileg az államot illető feladatok elvégzésére – csakis ő bír kizárólagos jogkörrel.”⁷ Ez az elképzelés a gyakorlatban nem valósulhatott meg. Az alulról jövő igény persze megvolt, csak éppen a román kormányok zárkóztak el az autonómia megvalósításától. (Ez vonatkozik a Nemzeti Parasztpártra is, amely pedig ellenzéki korszakában a közigazgatás decentralizálását követelte.⁸) A francia minta alapján túlcentralizált oktatás és közigazgatás nem csak a románosítást segítette elő, hanem a sokszínű, különböző kultúrával, jogi-közigazgatási hagyománnyal ren-

delkező országrészek homogenizálását is. Az 1923-as alkotmány nem ismerte el a nemzeti kisebbségek létét Romániában.⁹

Végezetül el kell azt mondanunk, hogy a különböző tervezetek a húszas évek eleje-harmincas évek eleje közötti időszakban készültek. Amikor azután a belpolitikai élet fokozatosan jobbra tolódott, majd bekövetkezett a királydiktatúra időszaka, a lázas tervezgetés korszaka is lezárult.

II.

Mivel a legrészletesebben kidolgozott autonómiatervezet Paál Árpád 1931-es tervezete,¹⁰ ezért érdemes összehasonlítani azt (legalábbis a lényegesebb pontokban) az itt közölt 1946-os tervezettel még akkor is, ha az előző aprólékosabb, a részleteket alaposabban kidolgozott munka. Előtte azonban meg kell említenünk, hogy a második világháború előtt készült tervezetekkel szemben, melyek vagy „magánkezdeményezések” voltak, vagy esetleg az Országos Magyar Párt felkérésére készültek, s nem tekinthetők „hivatalos” munkáknak, az 1946-ost a miniszterelnökség mellett működő Békeelőkészítő Osztály szakértői készítették (mint majd alább lesz még róla szó), tehát ez volt az egyetlen olyan tervezet, mely egy kormány szándékait próbálta valóra váltani.

1. Milyen határokon belül valósítandó meg a székelyföldi autonómia, mely területekre terjed ki az önkormányzat hatásköre? Ha a két tervezet által elképzelt határokat térképre vetítjük, rögtön szembetűnik az, hogy Paál szűkebb határok között képzel el a székely „közületek” határait. A „történelmi Székelyföld” a hivatkozási alap – Aranyosszékkel együtt. Persze itt is vannak problémás területek: a területhez csatolná például Szászrégent, mely ugyan maga magyar többségű, de a környéke már inkább román,¹¹ igaz, csak azokat a községeket sorolná Paál a területhez, amelyek magyar lakossága 50%-nál nagyobb arányú. A Székelyföldhöz csatolná még a vele határos, magyar többségű vármegyei községeket is – akárcsak az 1946-os tervezet. Ez utóbbi az autonóm terület határait illetően a lehető legnagyobb kiterjedés elvét követi – éppen ez a legvitathatóbb pontja. A „történelmi Székelyföld” határait „kikeríténé” az ún. hétfalusi csángók településeivel (akárcsak Paál Árpád), de a határ lenyúlna Brassó keleti széléig is. Több határ melletti magyar község odacsatolása után Balavásártól keletre fordul a határ, és Dicsőszentmárton – Marosnagylak – Marosújvár – Nagyenyed – Torockó vonalon fut tovább, magában foglalva a néhai Aranyosszék területét, majd a Mezőséget keresztül szelve kanyarodna vissza a Maroshoz Nyárádtó körül. Így olyan területek is a székely autonóm területhez csatoltatnának, melyek: a) nem magyar többségűek, b) nem székely, hanem ún. vármegyei magyarság által lakott települések. Ha a román lakosság arányát próbáljuk megbecsülni ezen a területen, 25%-os arányt kapunk.¹²

2. A következő lényeges kérdés az, hogy mely személyek rendelkezhetnek illetékességgel az autonóm területen. A két tervezet ebben is eltér egymástól. Paál szűkebbre vonja a kört: csak az *óslakosság*, vagyis az 1919. december 9. előtt egy generációig (30 év) visszamenőleg a területen illetékességgel rendelkező *magyar anyanyelvűek* lehetnek a „székely közület” tagjai.¹³ (Joggal tehetjük fel a kérdést: vajon mennyivel kevésbé óslakosok a három-

száz éve a történelmi Székelyföld területén élő románok, mint a múlt század második felétől Szászrégenbe beköltözött vármegyei magyarok?) A Székelyföldön lakó románság problémáját úgy oldaná meg Paál, hogy csak azon területek tartoznának az „otthonterülethez”, melyen magyar anyanyelvűek laknak, tehát abban a községben, melyben román kisebbség található, a helyi románság területét, földjeit elhatárolná az „óslakosságétól”, mintegy szigeteket alkotva a Székelyföldön. Az 1946-os tervezet bővebbre szabja az autonóm területen illetékességgel rendelkezők körét: az 1930. szeptember 1-én a területen illetékességgel bírók tartoznának ide, valamint mindazok, akik maguk vagy szüleik ott születtek, és bejelentik illetékességi igényüket. (Ezzel a megoldással az a több ezer román tisztviselő is illetékességet kaphatna, akik 1918 után költöztek a területre.)

3. Az oktatás, és az egyházak kérdését illetően Paál Árpád tervezete a „közművelődési önkormányzat” elvére épül, ezért ez alkotja abban a részletebben kidolgozott részt. A leglényegesebb eltérés a két tervezet között abban figyelhető meg, hogy az 1946-os gondol a területen lévő román anyanyelvű lakosságra is, akiknek általános és középiskola(ka)t ígér, míg a korábbi ezzel a problémával nem foglalkozik. A tanrend, felvételi követelmények, tankönyvek kérdését Paál kizárólag a „közületek” feladatának tekinti, míg a másik a tanrendet stb. jóváhagyás végett Bukarestbe küldené fel. Az egyházak közül Paál csak azokat tekinti a „közületek” területéhez tartozónak, melyek tagjai 50%-nál nagyobb arányban magyar anyanyelvűek. A román nyelv oktatását persze mindketten természetesnek tartják, bár Paál csak a gimnáziumban kezdené el bármiféle idegennyelv oktatását.

4. Az autonómia pénzügyi finanszírozására térve az 1946-os tervezet jóval precízebb, mint társa. Nem csak arra tér ki, hogy mekkora hányad fizetendő vissza a központi költségvetésből az autonómiának, hanem előírja az autonóm terület kötelező gazdasági fejlesztését is. Ez gyakorlatilag igyekszik teljes körű gazdasági és igazságszolgáltatási autonómiát megvalósítani, a közgazdasági autonómia kiterjed a hadügy területére is.

Amint az az eddig említettekből kitűnik, az 1946-os tervezet egy széles körű autonóm tartomány kritériumait vázolja fel. Ezzel lehetőséget teremtett volna arra, hogy a körülhatárolt területen élő, magyar ajkú lakosság „saját életét élhesse” Románia politikai keretein belül.

III.

1. Egyet kell értenünk Fülöp Mihály azon megállapításával, hogy „a magyar – román határvíta 1945 tavaszától alárendelődött a Groza-kormány hatalomra jutása miatt a győztes nagyhatalmak között kibontakozó összeütkezéseknek.”¹⁴ Ezen a ponton érintenünk kell a Szovjetunió Romániával szembeni politikájának kérdését is. A magyar kormány határ-módosító elképzelésének egyik alappillért, vagyis a román – szovjet fegyverszüneti szerződés 19. cikkelyét¹⁵ a szovjet vezetés azon taktikai megfontolásból iktatta be a szerződésbe, hogy mindkét országot zsarolni tudja.¹⁶ (Jellemző, hogy a szovjet kormány a román közigazgatás bevezetésének idejéről és módjáról még saját SZEB képviselőt sem tájékoztatta.¹⁷) Ezzel a cikkellyel ugyan a Szovjetunió *formailag* nem zárta le a kérdést, de gyakorlatilag, mint utóbb kide-

rült, – már döntött, Románia javára. A Külügyminiszterek Tanácsában pedig a magyar-román kérdésben a Szovjetunió szava volt a döntő. Ezek után hiába dolgozott ki több – Magyarország szempontjából előnyösebb – tervezetet a State Department,¹⁸ törekvéseit még Nagy-Britannia sem támogatta. A britek Erdély kérdését egyszerűen „alkuellensúlyként szándékoztak használni más kérdésekben.”¹⁹

A Külügyminiszterek Tanácsa első, londoni ülészakán, (1945. szeptember 11 – október 12.) a magyar – román viszonyt illetően a szovjet békeszerződés-tervezetet fogadták el vitaalapként, mely az 1944. szeptember 12-i szovjet – román fegyverszüneti egyezményen alapult. 1945. szeptember 20-án, amikor a román békeszerződés-tervezet került tárgyalásra, a magyar – román határ kérdésével kapcsolatban a Szovjetunió mereven ellenállt minden határmódosító javaslatnak. Így pl. Byrnes javasolta egy 7.680 km²-es sáv Magyarországhoz csatolását, de az ellenállást látva kijelentette: „Ha az amerikai határmódosítás lehetetlennek bizonyul, az amerikai küldöttség *nem fogja erőltetni.*”²⁰ A magyar-kérdésben döntési joggal nem rendelkező Bidault francia külügyminiszter javaslatában a Partium elcsatolása szerepelt, a Székelyföld problémája itt sem vetődött fel. A vitát elnapolták, és csak 1946 tavaszán dőlt el véglegesen a kérdés. A londoni vitának mindazonáltal volt egy fontos következménye: míg Groza miniszterelnökben és a román közvéleményben a bizonytalanság érzése alakult ki,²¹ addig Magyarországon az eddigi illuzórikus várakozások felerősödtek, a vitát a külpolitikai vezetés is *túlértékeltte*. A területváltozáshoz fűzött remények azonban hamarosan *szertefoszlottak*, mert 1946. május 7-én a Külügyminiszterek Tanácsa párizsi ülésén Byrnes visszavonta módosító javaslatát, és így a két ország vonatkozásában ismét az 1938. január 1-i határ visszaállítását fogadták el.

2. 1945. június 1-én (Magyarország teljes nemzetközi elszigeteltsége idején) a Külügyminisztérium megbízásából, Kertész István vezetésével létrejött a Külügyminisztérium mellett működő Békeelőkészítő Osztály. Mivel a koalíciós pártok közös békeelőkészítő programjának megalkotását megátolta a pártok közötti politikai harc és a választási előkészületek, ezért a Külügyminisztérium szinte önálló munkába fogott. (Az első párt, amely körvonalazta saját békeelőkészítési programját, a Független Kisgazdapárt volt.²²) A Békeelőkészítő Osztály 1945. július 2-ra elkészített egy dokumentumot „Feljegyzés a háború utáni nemzetközi tárgyalások előkészítéséről, de különösen területi kérdésekben irányadó szempontokról” címmel.²³ Ebben a dokumentumban – mely jó néhány hónapig meghatározta a további erőfeszítéseket –, az az elképzelés nyert teret, hogy a nemzetiségi elv alkalmazását „nyugodtan kérhetjük magyar vonatkozásban is”.

Az 1945 szeptemberi londoni Erdély-vita után a bukaresti és a budapesti kormányok fokozott erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy a magyar javára billentsék a mérleg nyelvét. Bukarest dolgát viszont egy nagyon fontos tényező megkönnyítette: a Szovjetunió pontosan tájékoztatta a Groza-kormányt a nyugati nagyhatalmak Erdélyt érintő álláspontjáról, míg a budapesti politikusok nem ismerték az előterjesztett béketervezeteket, mivel angol, francia vagy amerikai részről nem tájékoztatták őket a határvitáról.²⁴ Ez a további eseményekre is rányomta a bélyegét. 1946. február 20-i jegyzékterve-

zetében a Békeelőkészítő Osztály Erdély bizonyos megosztására tett javaslatot. 1946 márciusában, a belpolitikai válság közepette viszont a pártközi értekezleten a baloldali pártok ellenezték, hogy a területi jegyzék a nagyhatalmak elé kerüljön. A koalíciós pártok további vitája miatt a területi jegyzék kidolgozását egyelőre felfüggesztették. 1946 április végéig – amikor a magyar–román határkérdésben a győztesek végső döntést hoztak – a kormány *fél sem vetette területi igényét a Külügyminiszterek Tanácsa előtt*.²⁵

Április elején a baloldali pártok megváltoztatták a határkérdésben eddig elfoglalt álláspontjukat (jórészt annak köszönhetően, hogy nem akartak a határváltoztatás ellenzése miatt népszerűtlenné válni). Mivel elterjedt, hogy Románia „valódi védelmezője” a Szovjetunió, Rákosi 1946 márciusában (feltehetően a kommunista párt pozíciójának otthoni erősödéséért „cserébe”) „kijárta” Moszkvában, hogy áprilisban fogadták a Nagy Ferenc vezette delegációt. Ott a delegáció előterjesztette határváltoztatási elképzeléseit: az első tervezet 11 800 km²-t csatolt volna Magyarországhoz 442 000 magyarral és 421 000 románval, míg a másik elképzelés 22 000 km² elcsatolásában gondolkodott. Ezzel a második megoldással közel egyenlő létszámú, 1 080 000 magyar, ill. 900 000 román maradt volna mindkét fél „birtokában”.²⁶ Moszkvából újabb illúziókkal távozott a delegáció: van még remény a magyar–román határ módosítására. Sztálin azt javasolta, hogy a kérdést kétoldalú, közvetlen, magyar–román megegyezéssel próbálják rendezni. Az ún. Sebestyén-misszió természetesen eredménytelenül járt, mert Bukarestben a moszkvai információk alapján tisztában voltak azzal, hogy a kérdés már eldöntöttnek tekinthető.

Az 1946. május 7-i, a magyar–román-határ-kérdést lezáró párizsi értekezlet után két irányban folyt tovább a munka: egyrészt 1946. május 7-én összeült az a kisebbségi jogi és szakértői értekezlet, amely kidolgozta a kisebbségvédelmi szerződéstervezetet, a kisebbségi kódexet.²⁷ A másik teret kapó elképzelés az volt, hogy az egy tömbben élő székelységnek autonómiát biztosítsanak.

IV.

Bár a Nagy Ferenc vezette kormánydelegáció a nyugati útja során, 1946. június 21-én Londonban vetette fel először külföldön a székely autonómia kérdését Noël-Baker külügyi államtitkár előtt,²⁸ de a szakértők részéről az előkészületek már május óta folytak. 1946. május 28-án az Országházban tartotta első ülését az a szakértői csoport, mely a székelyföldi autonómiára vonatkozó tervezettel foglalkozott.²⁹ (Az erdélyi magyarság képviselőiben jelen lévő Demeter Béla szerint „annak idején” a román kormány is felvetette a székelyföldi autonómia kérdését.³⁰) A további üléseken többször is hangot kapott az az ellenvetés, hogy a székely autonómia, ha megvalósul, „székely gettó” lesz.³¹ A további tanácskozásokon Erdély „kantonizálása”, különböző területekre való felosztása is megvitatásra került.

1946. július 2-án került sor a tárcák békeelőkészítő osztályai részvételével tartott székelyföldi autonómia-értekezletre, melyen részt vettek a kisebbségi jog és Erdély-szakértői is.³² Ezen megvitaták azt az eredeti tervezetet, melyet Flachbart Ernő készített.³³ A vita során minden tárca előadta a

maga észrevételeit. Itt csak az elhangzott leglényegesebb kifogásokat említjük, melyek a végleges tervezet összeállításában is szerepet játszottak.

1. Kérdéses a Székelyföld gazdasági-pénzügyi önállósága, különös tekintettel arra, hogy ez a terület gazdaságilag Erdély egyik legelmaradottabb térsége, és ezért kicsi a népességmegtartó ereje.

2. A hadügyet képviselő Szemes ezredes felvetette egy önálló székely seregetest megteremtésének a lehetőségét.³⁴

3. Az autonóm terület határa újabb vitára adott okot, mert Rónai András szerint „azért is szükséges még esetleges más idegen vidéknek a Székelyföldhöz való csatolása, mert átlagosan 10 évenként 35.000 ember hagyja el a Székelyföld területét, és világos, hogy arra kell törekednünk, hogy ezek lehetőleg nekünk kedvező területek, és nem a Regát felé törekedjenek.”³⁵

A vita végén egy szövegező bizottságot állítottak össze, Flachbart Ernő, Gajzágó László, Balás Gábor és Hegedűs Nándor részvételével. Ez a csapat dolgozta ki azt a tervezetet, amelyet a nagyhatalmak elé szándékoztak terjeszteni. A következő ülésen (július 9-én) a belügyminisztérium képviselője már nem vett részt, mert Rajk belügyminiszternek az volt a véleménye, hogy „a jelenlegi külpolitikai szituáció és esélyeink mellett kár e kérdéssel foglalkozni...”³⁶ Bár a tervezetet átadták a Békeelőkészítő Osztálynak, de (valószínűleg látva a tervezet megvalósíthatóságának reménytelenségét) Párizsba már nem juttatták ki.

Visszatérve a bevezetőnk címében feltett kérdésre, a válaszuk csak az lehet: a XX. századi székely autonómiatervezeteknek csak igen csekély realitása volt. Az önálló, modern Románia sohasem jutott a társadalmi-politikai élet demokratizálódásának olyan szintjére, hogy *bármilyen* autonómiatörekvést el tudjon fogadni, legyen az akár egy egyszerű közigazgatási decentralizáció. Ennek – részben – az az oka, hogy a decentralizációnak, ill. közigazgatási autonómiának semmilyen hagyománya sem létezett Romániában, mert a középkor folyamán a román vajdaságokban nem alakult ki a közép-európai autonóm nemesi vármegyék típusa, ezért a közigazgatás nem önkormányzati alapon épült fel. A belső feltételek hiánya mellett a külső támogatás is hiányzott, bár a tervezetek készítői *mindig* arra számítottak, hogy valamelyik nagyhatalom támogatása majd elősegíti törekvéseik megvalósulását. Valójában tévesen mérték föl a nemzetközi érdekviszonyokat, hiszen egyetlen nagyhatalomnak sem állt érdekében a székely autonómia kikényszerítése Romániától.³⁷ Bár a második világháború előtti, valamint az 1946-os tervezet készítőit is a legjobb szándék vezette, és minden lehetőséget megkíséreltek megragadni, hogy a román uralom alatt maradt kisebbség elviselhető körülmények között élhesse életét, a fentiekben kifejtett okok miatt a jó szándék sok esetben *illúziókergetésnek* bizonyult.

Ezúton mondunk köszönetet Békés Csabának, az 1956-os Kutatóintézet munkatársának, aki a közölt forrásra felhívta a figyelmünket.

Vincze Gábor

Jegyzetek

1. Paál Árpád: Emlékirat a semleges, független székely államról. A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum Paál Árpád hagyatékában lévő eredeti kézirat, PÁH, MS 7651/153, f. 19 Egyébként az emlékiratában azt írja Paál Árpád, hogy a román politikusok a székelyek „édesgetésén dolgoznak”, ezért önkormányzatot ígérgetnek nekik... (Uo. 1819)
2. Erdélyi [Balázs] Sándor: Az autonómia eszméje a magyar kisebbség körében a királyi Romániában. H. é. n., gépelt kézirat, 2. A tanulmány összefoglalja a két háború közötti autonómiaelképzeléseket, de a Paál Árpád hagyatékot nem ismeri. A kézirat a JATE Társadalomelméleti és Kortörténeti gyűjteményében található 2405 sz. alatt. A különböző tervezeteket végig olvasva, az egyik dolog, ami szembetűnik, a „székely gettó”-tól való félelem felbukkanása, vagyis az attól való félelem, hogy azok a kisebbségi jogok, melyek egyébként az egész erdélyi magyarságot megilletnék, csak a székelységekre fognak korlátozódni (mint ahogy ez ténylegesen be is következett az ötvenes években, a Magyar Autonóm Tartomány idején). Ez a dilemma például Tusa Gábornál a következő formában jelenik meg: „...vajon a székelyek biztosított autonómiájának elismerése és elismertetése, annak gyakorlatba vezetése, jelent-e jogfeladást a többségben lévő nem székely magyarság terhére és jelenti-e a magyar kisebbség politikai, vallási, s egyezőval kulturális gyengítését?” Tusa Gábor: A székely vallási és tanügyi autonómia. Minerva Rt., Kolozsvár. 1930 16.
A fontosabb tervezetek: Paál Árpád: Emlékirat a semleges, független székely államról, 1918. (PÁH, MS 7651/153); Gyárfás Elemér: Egy át nem adott memorandum: „Az erdélyi három nemzet uniójának alapelvei.” In.: Erdélyi problémák. Kolozsvár, 1923. (Gyárfás 1919 márciusában készítette el javaslatát azzal a céllal, hogy átadja azt Maniunak, de erre nem került sor. Ez a tervezet egész Erdély autonómiájára vonatkozott.); Kozmosz: A székelység tanügyi önkormányzatához. Magyar Kisebbség, 1927. 7. sz.; Tusa Gábor: A székely vallási, és tanügyi autonómia. Minerva Rt., Kolozsvár, 1930.; Jakabffy Elemér: Tervezet a „kisebbségi törvény” javaslatához. Ez a tervezet – mely az egész erdélyi magyarság autonómiájával foglalkozik – a Magyar Kisebbség 1940. 2. számában jelent meg. Még 1930-ban készült, az Országos Magyar Párt vezetőségének felkérésére, akárcsak Paál Árpád 1931-es tervezete. A szám nem került forgalomba, egy példány megtalálható a JATE Társadalomelméleti és Kortörténeti Gyűjteményében, 3719. sz. alatt; Paál Árpád: Törvény a székely közületek közművelődési önkormányzatáról, a Párizsban 1919. december 19-én kötött nemzetközi szerződés 11. cikke alapján. Kolozsvár, 1931. november 8. (korrektúra példány). A dokumentum egy fénymásolt példánya a JATE Társadalomelméleti és Kortörténeti Gyűjteményében található 4470. sz. alatt.; Papp József: Az erdélyi székelyek vallási és tanügyi önkormányzata. Magyar Kisebbség, 1931. 8–10. sz.; Balogh Arthur: A székely vallási és tanügyi önkormányzat. Erdélyi Múzeum, 1931. 10–12. sz.; Mikó Imre: A székely közületi kulturális önkormányzat. Kolozsvár, 1934. (Nem kizárt, hogy a közeljövőben újabb kéziratban maradt autonómia-tervezetek kerülnek elő.)
3. Közli: Mikó Imre: Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig. Studium, Bp. 1941. 263.
4. A gyulafehérvári határozatot viszont egyetlen kormány sem vette komolyan a két világháború között. Egyébként is kiderült, hogy a határozatot a regáti román kormány egyenes utasítására hozták, pillanatnyi taktikai megfontolásból. (Lásd erről: Nagy Lajos: A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagy-Romániában, Minerva Rt. Kolozsvár, 1944. 18-19. A két háború közötti vitákról szintén Nagy L. számol be.)
5. Közli: Mikó: id. mű 270.
6. Mindkét dokumentumról lásd: Nagy L.: id. mű 16–25.
7. Idézi: Erdélyi S.: id. mű 24.
8. A Nemzeti Parasztpárt egyik politikusának decentralizálási elképzelésére lásd: Boilea,

- Romul: Tanulmány a kiegészített állam átszervezéséről, tartalmaz egy előzetes alkotmánytervezetet az indítékok rövid ismertetésével. Kolozsvár, 1931. A gépelt fordítás (Pató Attila munkája) a JATE Társadalomelméleti és Kortörténeti Gyűjteményében található 4079. sz. alatt. Az alkotmánytervezet szerint Románia három történelmi tartománya (Erdély, Havasalföld, Moldva) önálló kormánnyal rendelkezne.
9. Balázs Sándor: Az 1923-as alkotmány – kisebbségi szemmel. III. rész, Kelet Nyugat (Nagyvárad) 1990. július 20.
  10. Paál Árpád: Törvény a székely községek közművelődési önkormányzatáról, a Párizsban 1919. december 19-én kötött nemzetközi szerződés 11. cikke alapján. Kolozsvár, 1931. november 8., (korrektúra példány) A dokumentum fénymásolt példánya a JATE Társadalomelméleti és Kortörténeti Gyűjteményében található 4470. sz. alatt.
  11. Szászrégennek 1941-ben az összlakossága 10.179 fő volt, amelyből magyar anyanyelvűnek 6.496 lakos vallotta magát, romának pedig 1.123. Azonban a régeni felső járásban a 40.441 főnyi összlakosságból csak 14.260, míg az alsó járásban a 47.246 főnyi összlakosságból 15. 861 vallotta magát magyar anyanyelvűnek. Lásd: Erdély településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) megoszlása (1851-1941) KSH Bp. 1991. 431.
  12. A jóval szűkebb területtel rendelkező Magyar Autonóm Tartományban a románság aránya 20% volt. Az autonóm terület románságának arányát az 1941-es romániai és magyarországi népszámlálások adatai alapján becsültem meg.
  13. Id. mű 2. Paál a Brassó megyei hétfalusi csángó falvakat, vagy a Kis-Küküllő megyei, a székely tömbhöz csatlakozó magyar lakosságú falvakat is (pl. Balavásár) a székely község részének tekintené, tehát nem csak a történeti Székelyföld területére terjesztette ki a tervét, hiszen a csak részben magyarok-lakta Szászrégent is a „székely községi vidék” egyik székhelyének szánja.
  14. Fülöp Mihály: A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés (1947), kandidátusi értekezés, Bp. 1992. 30. (Ezt az állítást egyébként egyéb adatok is megerősítik, lásd: Ionescu, Ghita: Communism in Rumania 1944–1962. Oxford University Press, 1964. 110.)
  15. „A Szövetséges Kormányok a bécsi döntésnek Erdélyre vonatkozó határozatát semmisnek tekintik s egyetértenek azzal, hogy a békeszerződésben történő jóváhagyástól feltételezeten Erdély [vagy annak legnagyobb része] (kiemelés V. G.) adassék vissza Romániának...” Az egyezményt közli: Orosz – román fegyverszüneti egyezmény/Groza Péter és Sztalin marsall táviratváltása/Orosz – magyar fegyverszüneti egyezmény. Józsa Béla. Athenaeum. Kolozsvár, 1945. 7.
  16. I. Mihály eredetileg nem Grozát, hanem Barbu Stirbeyt akarta kinevezni Radescu lemondása után miniszterelnöknek, azonban Visinszkij kijelentette, hogy „a Szovjetunió nem vállal felelősséget azért, hogy Románia mint független állam fennmarad”, ha nem Grozát nevezik ki miniszterelnökké. Lásd: Ionescu: id. mű 106. A másik, szintén nyomós okra Fülöp Mihály világít rá egy általa idézett szovjet dokumentummal, mely szerint „...Románia Erdéllyel megfelelően kompenzálva lenne Bessarabia és Bukovina visszaadásáért, és rá volna utalva a Szovjetunió támogatására Magyarországgal szemben.” Fülöp M.: A Külügyminiszterek Tanácsa... 35.
  17. Fülöp M.: id. mű 32.
  18. Az USA méltányos területrendezésre törekedett, és a magyar–román viszonylatban mindenképp kompromisszumos megoldást tartott volna helyesnek. Lásd: Amerikai béketervek a háború utáni Magyarországról. Szerk.: Romsics Ignác. Typovent. Gödöllő, 1992. 36. 49.)
  19. Fülöp M.: id. mű 39. (F. M. kiemelése.)
  20. Uo. 70. (Fülöp M. kiemelése.) A különböző nyugati határ-tervezetek általában

megegyeztek abban, hogy csak kisebb mértékű határmódosítást támogattak, ezért csak a Partium egy részét – vagy egészét – ítélték volna Magyarországnak. Ezek ismertetését lásd: Fülöp Mihály: A Sebestyén-misszió I. Világtörténet 1987/3. 159-161. A különböző amerikai határ-tervezeteket lásd még: Romsics I.: id. mű 203-208.

21. Grozáék elbizonytalanodásának egyik következménye az volt, hogy kierőszakoltak a Magyar Népi Szövetség kommunista vezetőségétől egy nyilatkozatot (az 1945. szeptember 13-15-i marosvásárhelyi MNSZ intézőbizottsági ülésen), miszerint: „Tudatában vagyunk annak, hogy az erdélyi nemzetiségi kérdés megoldása nem határkérdés...” (Tatarescu 1946. szeptember 2-án majd erre a nyilatkozatra hivatkozva utasított el bármiféle határmódosítási lehetőséget.) Vincze Gábor: Románia történelmi kronológiája, különös tekintettel a magyar kisebbségre. Teleki László Alapítvány. Bp., 1993. (megjelenés alatt), 15.
22. Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája. Kossuth. Bp., 1988. 140.
23. A dokumentumot ismerteti: uo. 144-145.
24. Fülöp M.: id. mű 77.
25. Fülöp M.: uo. 138.
26. Békés Csaba: Dokumentumok a magyar kormánydelegáció 1946. áprilisi moszkvai tárgyalásairól. Regio 1992/3. 178. A Külügyi Bizottság későbbi, 1946. augusztus 5-i ülésén – látva, hogy a nagyhatalmak nem támogatják 22 000 km²-es elképzelést – már csak 5 000 km-es határkiigazítás szerepelt. Lásd Balogh S.: id. mű 220.
27. Fülöp Mihály: A kisebbségi kódex. Külpolitika 1989/2. 106.
28. Uo. 109.
29. A dokumentumot közli: Nagy Miklós: Magyar – román kapcsolatok, 1945–1948. Bölcsészdoktori disszertáció Bp. 1987. 172. Az általa bemutatott dokumentumok lelőhelye: Hadtörténelmi Levéltár, Békeelőkészítő anyag, [A/XIV/1.] A továbbiakban Nagy Miklóst idézve ezekre hivatkozunk.
30. Uo. 173. Hogy Demeter mire gondolt, azt nem tudhatjuk, mindenesetre ekkor olyan hírek is elterjedtek, hogy maga Groza is felvetett hasonló elképzelést. Ha a hír igaznak bizonyulna is, azt csak pillanatnyi propagandafogásként értékelhetjük.
31. Ugyanez az érv az 1946. június 28-30-án tartott székelyudvarhelyi MNSZ-kongresszuson is elhangzott. A valóságos autonómiával nem rendelkező Magyar Autonom Tartományt az ötvenes években jogosan tarthatták „székely gettónak”, mert a MAT határain kívül a magyarság egyenjogúságának még a látszata is megszűnt. A kongresszusról lásd: Vincze G.: id. mű 21. A MAT-ról eddig az egyetlen feldolgozás: Lipcsey Ildikó: 35 éve alakult az erdélyi Magyar Autonóm Tartomány (1952-1968) Kritika 1987/9. sz.
32. Pl. Demeter Béla, Albrecht Ferenc, Bodor György, Balás Gábor, Flachbart Ernő, Hegedűs Nándor
33. Nagy M.: id. mű 187.
34. Magyar vezényleti nyelvű alakulatok felállítását a román hadseregen belül az MNSZ észak-erdélyi végrehajtóbizottsága 1945. március 18-i felhívása is tartalmazza. Lásd: Iratok a romániai magyar nemzetiség helyzetéről és a magyar – román kapcsolatokról. I. köt. (1945–1947). Teleki László Alapítvány, Magyar Külügyi Intézet (megjelenés előtt). 29.
35. Nagy M.: id. mű 191. A terület határaitra vonatkozóan Némethy (Benisch) Arthur minisztériumi osztályfőnök is készített egy tervezet, mely jobban igazodik az etnikai határokhöz. Kimutatása szerint az általa felvázolt területen az 1910-es népszámlálás szerint 484.530 fő magyar található, akik a lakosság 86%-át alkotják.

36. MOL., XIX-B-1-C 70.127/1946.
37. Meg kell említenünk, hogy a már fentebb említett kisebbségi kódex, melyet a székely autonómiatervezettel egy időben készítettek, mindenképp reálisabb megoldásnak tűnt, már csak azért is, mert az angol külügyminisztériumban 1946 júniusában valóban fölvetették annak a lehetőségét, hogy a román békeszerződésbe felvegyenek egy kisebbségvédelmi cikkelyt is.

Szerződés*

az ismét Romániához csatolt Erdélyben élő nagyszámú magyar kisebbség tömören lakó egy része javára a régi ú. n. Székelyföldön biztosított önkormányzatról, amúgy az Egyesült Nemzetek ama Hatalmai között, amelyek az Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsának állandó tagjai, úgy mint a Kínai Köztársaság, Franciaország, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Nagybritannia és Északírország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, egyrésztől, és Magyarország és Románia között, másrésztől,

aláíratott.....ban, az 194.. évi ..... hó .....napján.

Bevezetés

A Kínai Köztársaság, Franciaország, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Nagybritannia és Északírország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, mint az Egyesült Nemzetek ama Hatalmai, amelyek az Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsának állandó tagjai egyrésztől, és Magyarország, mint területeket és saját fajbéli népeket nagy számban veszített, és Románia, mint nagyszámú és részben tömören együttélő magyar lakossággal gazdagodott ország, másrésztől;

Szemük előtt tartva a nemzeti kisebbségek hatékony és kielégítő nemzetközi védelmének nagy jelentőségét általában és különösen a Duna-völgye nemzetiségileg oly kevert részeiben mind a béke fenntartásának, mind a népek együtt élhetőségének és boldogulásának szempontjából, amivel mint követelő

szükségességgel igyekeznek a maga részéről újból és ismételten máris számolni a Romániával .....-ban a mai napon aláírt általános kisebbségvédelmi szerződés;

---

* A közölt tervezet eredeti példánya a Magyar Országos Levéltárban található, 1946/KÜM XIX-B-1-C 70.127/1946. jelzet alatt. Közlésünk betűhíven adja közre a dokumentumot. Egyes esetekben, ha nyilvánvalóan rosszul adták meg az illető helység nevét, szögletes zárójelben, dőlt betűvel közöljük a helyes helységnevet. Egy esetben a szövegrész olvasata bizonytalan, ezt * -gal jelöljük.

Tekintetbe véve annak a szerződésnek az összes, a bevezető részben részletesen kifejtett indokait, és különösen [az] 55. és 56. cikkeinek kikötéseit, amelyek egy vegyes népességű államban oly nagyszámú nyelvi kisebbségeknek, amelyek egy összefüggő területen összefüggően nagyobb sűrűségben élnek, önkormányzatot óhajtanak adni, és ami kétségtelenül fennáll Erdély magyarjait illetőleg, akik századokon át itt önálló fejedelemséget alkottak, akiknek száma ma is eléri itt a másfél milliót, s akiknek több mint egyharmada 75-92%-os népsűrűségben él a régi, ún. Székelyföldön, amelynek területi önállósága hosszú évszázadok után a XIX. század második felében szakadt csak meg;

Tekintetbe véve azt a tényt is, hogy már a Romániával Párizsban 1919. december 9-én kötött korábbi kisebbségvédelmi szerződés is II. cikkében e székely területen a magyarok javára autonómia létesítését írta volt elő, aminek létesítésére azonban Románia több mint húsz éves uralma alatt nem talált alkalmat, ami viszont többek között egyik okozója volt Erdély magyar lakossága elégedetlenségének, mígnem Erdély, e régi magyar tartomány, nemrég Magyarország és Románia között megosztás tárgyát képezte volt egy nemzetközi bírósági határozattal, amely azonban legutóbb semmisnek nyilvánított és ehelyett az előbbi állapot állíttatott vissza és az Egyesült Nemzetek rendelkezése folytán Románia ismét kizárólagos ura lett egész Erdélynek és mind a másfélmillió magyar visszakerült román uralom alá;

Elhatározták, hogy a Székelyföldnek nevezett területen az erdélyi magyarok, illetve annak egy része javára autonómiát szerveznek egy nemzetközi okmányban, amelynek rendelkezései, míg egyrésztől mind Románia, mind az autonómia alaptörvényei közé iktatandók, addig másrésztől az Egyesült Nemzetek Szervezetének garanciájába fognak vétetni azzal, hogy azoknak megváltoztatásai csak a Romániával .....ban a mai napon aláírt, fent már hivatkozott, általános kisebbségvédelmi szerződés 1. és 2. cikkeiben előírt módon lesznek lehetségesek;

Evégből kijelölték meghatalmazottjaikat, úgymint: .....

akik, miután kicserélték jó és kellő alakban talált meghatalmazásaikat, a következő kikötésekben állapodtak meg:

I. Az önkormányzat általános alapelvei

1. cikk.

Romániai kötelezi magát arra, hogy az erdélyi székelyek területét a 2. cikkben megjelölt határok között az alábbiak szerint autonóm tartományként szervezi meg.

2. cikk

Az erdélyi székelyek autonóm tartományának határai a következők:

Keleten a határok megegyeznek Csík vármegyének (judetul Ciuc) és Háromszék (Treiscaune) vármegyének 1914. évi keleti határaival. Délen a határ nyugat felé a régi 1914-es államhatárral megegyezően Brassó városának keleti határáig folytatódik. Innen a határ Brassó város keleti határa mentén északkeletnek tart akként, hogy Szász-Hermány és Prázsmár az önkormány-

zat területének határán kívül marad. Innen a határ az Olt folyó mentén északnyugatnak tart Hidvég és Földvár községek között, Szászmagyaróstól északra Apáca és Datk községet az önkormányzat területéhez kapcsolva. A határ ettől északra Udvarhely (Odorheiu) vármegye 1914-es nyugati határa mentén halad Alsórákos, [Székely]Zsombor, [Székely]Dálya, Petek, Újszékely, Hosszúfalu, [talán Szentterzsébet?], Magyarzsákod, Nagykend községeket az önkormányzat területén belül, [Homoród]Daróc, [Szász]Erked, Sárd községeket azon kívül helyezve. Ezután az önkormányzati területen belül hagyja az Udvarhely vármegye határa és Dicsőszentmárton (Dicio-Sintmartin) város között a Kis-Küküllő (Tirnavă-mica) mentén levő Egrestő, [Küküllő]Széplak, Bonyha, Mikefalva, Vámosgálfalva községeket. Innen a határ Dicsőszentmártont és Dombót is az önkormányzat területéhez kapcsolva, [Magyar]-Ózdtól és Csekelakától északnyugatra tart és [Maros]Nagylaktól keletre eléri a Maros (Mures) folyót. Innen a határ délnyugat felé kanyarodik a Maros mentén, de Marosújvárt, Gombást, és Nagyenyedet az önkormányzat területéhez kapcsolja. Ettől északra a határ visszakanyarodik, [Maros]Décsét az autonómiához kapcsolva és Felvinctől nyugatra (Vintul de sus) haladva, vonul északnyugati irányban, Mohácsot az autonóm területen kívül hagyva. Ezután Torockó (Trascau), Kövend és Várfalva községeket is az autonómiához kapcsolva, visszakanyarodik és Tordától északnyugatra vonul, Túr községet az autonóm határon belül hagyva. Ezután Ajtonytól északkeletre visszakanyarodik délkeleti irányba és Mezőcsány, Mezőzáh, Mezősályi, Mezőregőce [Mezőpágozca?], Mezőszúcs [Mezőrúcs], és Nagyerce községeket az autonómia határán kívül hagyva, keletre halad és innen kezdve Maros-Torda (Mures)-megye 1914-es határát követi. A határ mindenütt az egyes városok és községek jelenlegi közigazgatási határait követi.

3. cikk

Az autonóm területen tartományi illetékessége azoknak a román állampolgároknak van:

a/ akiknek 1930. szeptember 1-én az autonóm területen állandó lakásuk volt,

b/ akik maguk vagy akiknek valamely szülője az autonóm területen született és az önkormányzatnál a tartományi illetőségére igényüket bejelentik.

Kiskorú személyek tartományi illetőséggel az autonóm területen akkor bírnak, ha a törvényes atyjuk, ilyennek hiányában anyjuk az a/ [pont] alapján megszerezte a tartományi illetőséget, illetőleg megszerezte volna, ha életben lenne.

A b/ pontban előírt bejelentést a kiskorú helyett annak törvényes képviselője teszi meg.

Az erdélyi székelyek autonóm területén tartományi illetőséggel bíró személyek a román állam egész területén a román állampolgárokat megillető összes polgári és politikai jogokat gyakorolhatják. Az autonóm területen tartományi illetőséggel nem bíró személyek az autonóm területen ugyancsak gyakorolhatják a román állampolgárokat megillető összes polgári és politikai jogokat, azoknak a jogoknak a kivételével, amelyeket az alábbi cikkek kifeje-

zetten az autonóm területen illetőséggel bíró személyek részére tartanak fenn.

II. Az önkormányzat hatásköre

4. cikk

Amennyiben a jelen szerződés másként nem intézkedik, az autonóm területen is a törvényhozás joga a román államot, a kormányzati és közigazgatási teendők ellátásának joga viszont, ideértve a kormányrendelet alkotását is, az autonómiát is

E hatáskörök bármelyik oldalról való megsértése, vagy akár a román állam részéről a törvényhozásnak részletes rendelkezésekkel, akár az autonómia részéről a kormányzatnak magas elvű rendelkezésekkel túlságosan kiterjesztett mérvben [*sic!*], és az első esetben az autonómia, a második esetben a román állam jogos érdekeinek sérelmével való igénybe vétele [?] eseteiben a jelen szerződésben megállapított egyeztetési és esetleg hatásköri bíraskodási eljárásnak van helye az állam és az önkormányzat, mint ilyenek között.

5. cikk

Az önkormányzat hatáskörébe tartozik saját alkotmányának a jelen szerződés keretei között való megállapítása, illetve kiépítése, ideértve az autonóm törvényhozás, kormányzat és közigazgatás megszervezését, valamint a saját alkotmánya büntetőjogi biztosításáról való gondoskodást.

A jelen szerződés rendelkezései, minthogy azok az önkormányzat alaptörvényeként tekintendők, az önkormányzat törvényei közé becikkelyezendők.

Az autonóm terület lakosságának a tartományi és a helyi kormányzatokban való részvételét, beleértve a választójogot, továbbá az autonóm terület közigazgatási beosztását, a közigazgatási hatóságok és szervek megszervezésével együtt, minden fokon az autonómia szabályozza. Ugyancsak az autonómia szabályozza a jelen egyezmény keretein belül a tartományi illetőség kérdéseit, valamint nyilvántartását is

Az autonóm tartományi illetőséggel bíró személyek az autonómia szervei előtt teszik meg a nemzetiségi (anyanyelvi) hovatartozásuk és jogaik szempontjából esetleg szükséges nyilatkozatokat is. Általában a statisztikai adatgyűjtés joga az autonómia területén, bármily célú legyen is az, a végrehajtás tekintetében az autonómia jogkörébe tartozik.

6. cikk

Az autonómia közelebbi hatáskörébe tartozik mindenekelőtt a köznevelés, közoktatás, közművelődés és sport ügye, ideértve a kulturális és művészeti intézmények, színházak és mozgóképszínházak létesítését és fenntartását is. Ezekre vonatkozólag az autonómia az alábbiakból kitűnő korlátozásokkal, törvényeket, jogszabályokat alkothat és azokat ő hajtja végre.

Az iskolák tantervét és vizsgarendjét az autonómia szervei állítják össze és választják meg a használni kívánt tankönyveket, de a tantervet, vizsgaren-

det és tankönyveket jóváhagyás végett fel kell a román kormányhoz terjeszteniök. A román kormány az autonómia területen kívül működő megfelelő állami tanintézetekre előírt feltételeknél terhesebbeket az autonómia tanintézteinél sem követelhet. A román nyelvnek, mint tantárgynak tanítását legfeljebb olyan óraszámban követelheti, mint amilyenben az önkormányzati iskolák a magyar nyelvet, mint tantárgyat tanítják. Ha a román kormány az önkormányzatnak a jelen bekezdésben említettek tárgyában tett javaslatainak beérkezésétől számított 60 napon belül nem értesíti az önkormányzatot érdemi elhatározásáról, akkor a javaslatot véglegesen jóváhagyottnak kell tekinteni.

Az autonóm terület iskoláiban, beleértve bármely olyan vizsgát, amely a romániai egyetemekre és főiskolákra [való] felvétel feltétele, kizárólag az önkormányzat részéről kijelölt bizottságok előtt magyar nyelven történnek. Nem magyar anyanyelvűek szabadon választhatnak a magyar és román nyelv között.

Az autonóm terület román nyelvű lakosai részére minden községben, ahol gyermekeik száma a harmincat meghaladja, az ő nyelvükön tanító legalább egy elemi népiskoláról, az egész autonóm területen pedig legalább egy olyan középiskoláról kell gondoskodnia, amilyent a magyar nyelvű lakosok részére tartanak fenn.

7. cikk

A Székelyföldön honos egyházak, felekezetek jelenlegi kiváltságainak esetleges megváltoztatásához az autonómia beleegyezése szükséges. Az autonómia területén levő egyházak lelkeszei jövedelmének kiegészítésére vonatkozó kérdések az autonómia hatáskörébe tartoznak. A görögkath. és orth. egyházakat érintő szabályokat azonban a román kormány beleegyezése nélkül nem változtathatja a róm. kath. és protestáns egyházakra vonatkozóknál hátrányosabbakra.

8. cikk

Az első és másodfokú büntető és polgári bíróságok és vádhatóságok, valamint büntetőintézetek szervezése az autonómia hatáskörébe tartozik. Az autonóm bíróságoktól az állam legfelsőbb bíróságai elé vihetők mindazon ügyek, amelyeket az állam egész területén érvényes szabályok szerint a legfelsőbb bíróság elé lehet vinni. A vádhatóságoknak a román kormány a székelyföldi tárcanélküli miniszter közbenjöttével [sic!] utasítást adhat.

Polgári és büntetőügyekben a bíraskodást harmadfokon az erdélyi székelyek autonóm területére nézve is a román semmítőszék látja el, amelynek kebelében azonban külön tanácsok szervezendők az azon ügyekben való ítélethozatalra, amelyekben alsóbb fokon az autonóm területen bíróságok hoztak ítéletet. E tanácsok tagjaivá többségükben olyan bírák nevezendők ki, akik előzőleg az autonóm területen működő bíróságok tagjai voltak, az autonóm területen illetőséggel bírnak és a magyar nyelvet mind szóban, mind írásban tökéletesen bírják. Ezen tanácsok előtt magyar nyelven lehet tárgyalni s hozzájuk magyar nyelven lehet beadványokat beadni. Ezek az autonóm törvényeket is alkalmazni kötelesek.

9. cikk

Az anyagi büntetőjog szabályainak megállapítása az autonómia területére kiterjedően is állami jog ugyan, de az autonómia védelmére és az autonóm hatáskörbe tartozó ügyekben az önkormányzatnak is joga van saját területére érvényes szabályokkal egyes cselekményeket bűncselekményekké, vagy kihágássá nyilvánítani.

A büntető eljárás szabályozása is az állam hatáskörébe tartozik azzal a megszorítással, hogy az autonóm terület lakosainak [az] autonóm területen vagy az autonómia ellen bárhol elkövetett bűncselekményeit a rendes autonóm bírászkodás elől elvenni nem lehet.

Az első fokon autonóm területen lévő bíróságoktól elítélt személyeken a büntetést az autonómia felügyelete alatt lévő szervek hajtják végre.

10. cikk

A magánjog az állam törvényhozásának hatáskörébe tartozik, azonban a/ az öröklési jog,

b/ a családi jog a házasság megkötésére és felbontására vonatkozó szabályok kivételével,

c/ a bérletre és haszonbérletre vonatkozó jogszabályok,

d/ a telekkönyvre vonatkozó jogszabályok az önkormányzat hatáskörébe tartoznak, továbbá

e/ az önkormányzat állapítja meg a kereskedelmi társaságok kivételével a jogi személyek létesítésének és elismerésének feltételeit s azok meglétét a kereskedelmi társaságoknál is az autonómia szervei igazolják.

11. cikk

A kizárólag autonóm hatáskörbe eső ügyekre nézve az önkormányzatnak joga van a legfelsőbb fokon ítélkező közigazgatási bírászkodást szervezni. Az autonóm területen az állami szervek részéről intézett közigazgatási ügyekben a közigazgatási bírászkodást a román állam illetékes szervei intézik. A 8. cikk 2. bekezdésének rendelkezése a közigazgatási bírászkodást a román államban legfelsőbb fokon ellátó szervre is megfelelően alkalmazandó azzal, hogy az autonóm terület ügyeiben illetékes tanácsok tagjaivá csak olyan bírák, illetve közigazgatási tisztviselők nevezhetők ki, akik előzőleg az autonóm területen működő bíróságok bírái, illetve közigazgatási hatóságok tisztviselői voltak.

12. cikk

Az egyrészlől az autonóm bíróságok, illetve közigazgatási hatóságok, másrészlől az autonómián kívüli román bíróságok, illetve közigazgatási szervek közötti hatásköri összeütközések ügyében felerészben az előbbi cikk szerint az autonóm területre vonatkozó ügyekben ítélezésekre megalakított tanácsoknak autonóm tartományi illetőségű, felerészben a megfelelő legfelsőbb román ítélkező szervek többi tagjaiból a király részéről történő kijelöléssel alakított és a román semmítészék elnökének vezetésével működő különleges tanács ítélezik.

13. cikk

Az előző cikkben említett tanács ítélkezik az országos és önkormányzati hatáskörök között a 4. cikk értelmében előállható összeütközések esetében is

E bíraskodás megindítása vagy az állam miniszterelnökének, vagy az önkormányzat kormányzójának panasza alapján történhet.

A bíraskodás útjára való lépés előtt azonban ez összhang helyrehozását előbb az autonómia ügyeivel foglalkozó tárcanélküli miniszter, ha ennek nem sikerül, a román országgyűlés és az önkormányzat tartománygyűlésének 5-5 tagjából álló küldöttség egyezkedéssel kíséri meg.

14. cikk

A hadkiegészítési intézkedéseket az önkormányzat szervei hajtják végre. Hadműveletek esetét kivéve, az önkormányzat szervei intézik [a] nem katonai személyek vagyontárgyainak katonai célra történő igénybevétele is

A székelyföldi illetőségűek katonai szolgálatára és az ottani vagyontárgyak igénybevételeire vonatkozó szabályok nem lehetnek terheesebbek a Románia egyéb részeire vonatkozóknál.

A román kormány az autonóm tartományi illetőséggel bíró katonai személyeket együttesen osztja be katonai alakulatokba és ezek kiképzése s vezénylete anyanyelvükön történik. Ezek lehetőleg a Székelyföldön állomásoznak. Az ilyen alakulatoknál működő szolgálati ágakhoz lehetőség szerint olyan személyeket kell beosztani, akik autonóm tartományi illetőségűek. Gondoskodni kell arról, hogy az autonóm tartományi illetőségűeket olyan arányban osszák szét az összes fegyvernemek és szolgálati ágak között, mint ahogy az autonóm területen kívülieket szétosztják. A székelyföldiekből össze tevődő alakulatok tagjai a székely címet viselhetik.

15. cikk

Állami hatáskörbe tartozik mind törvényhozási, mind közigazgatási vonatkozásban a vasút, posta, távközeledés, [sic!] külkereskedelem és devizagazdálkodás ügye. Ezeknek az ügyeknek az intézésére azonban a Székelyföldön külön közigazgatási körzeteket és szerveket kell létesíteni, illetve a külkereskedelem és devizagazdálkodás szerveinél az autonómia aránylagos képviselétéről gondoskodni kell.

A fenti rendelkezés nem gátolja az autonómiát abban, hogy helyi vasutak létesítését engedélyezze.

Ütügyekben és vízügyekben azonban csak a törvényhozás joga tartozik országos hatáskörbe.

Az önkormányzat rádióvevőkészülékek használatát is engedélyezheti, ezek díjait beszedheti és saját maga leadóberendezést létesíthet. Idegenforgalma előmozdítására az autonómia megfelelő szervezet létesíthet.

16. cikk

Az iparügyi közigazgatás körébe, ideértve a bányászati, és kohászati, úgyszintén villamosenergia-gazdálkodással kapcsolatos közigazgatást, továb-

bá az ipari, bánya kohóvállalatokban, valamint a villamosműveknél foglalkoztatott munkavállalókra vonatkozó munkaügyi igazgatás körében az egyébként az állam, a központi kormányhatóság, vagy más központi szerv, illetőleg ezek részéről megbízott szerv hatáskörébe utalt jogokat, az autonóm területen az önkormányzat, illetőleg a részéről kijelölt szerv gyakorolja.

A háziiparra vonatkozólag a törvényhozás joga az önkormányzatot illeti.

17. cikk

A földművelés (erdészet) körében az állat- és növényegészség-ügyi kérdések kivételével, az önkormányzatot illeti a törvényhozás joga.

18. cikk

Népjóléti vonatkozásban az önkormányzatot illeti a törvényhozás joga is, az általános szociális (pl. szegényügyi), a gyermekvédelmi, kisdédóvási és társadalombiztosítási ügyek tekintetében. A társadalombiztosítási bíráskodás is az önkormányzat hatáskörébe tartozik.

19. cikk

A pénzügyek terén az önkormányzat törvényhozásának jogkörébe tartozik:

a/ az önkormányzat költségvetésének és zárszámadásának megállapítása,
b/ kölcsönöknek az önkormányzat, illetve szervei részére való felvétele,
c/ önkormányzati adók, közszolgáltatások [*sic!*] és egyéb jövedelmi források bevezetése.

Az önkormányzat kormányzati és közigazgatási hatáskörébe tartozik az országos pénzügyi törvények végrehajtása, ehhez képest az összes adók kivétele, kezelése és behajtása is

20. cikk

Az önkormányzat területén az államnak, valamint az állami érdekeltségeknek (önálló hatósági és jogi személyiségű pénztáraknak) ingatlanai és tartozékai, üzemei, vállalatai, érdekeltiségei és jogosítványai tekintetében a tulajdonjog, továbbá a természeti kincsek kihasználásának joga a jelen egyezmény becikkelyezésének napján az autonóm tartományra száll és ilyen tulajdonjogot vagy kihasználási jogot a román állam, illetve annak joga alapján bármely érdekeltég vagy önálló kezelésű szerv csak az autonómia hozzájárulásával szerezhet.

21. cikk

Az autonómia pénzügyi forrásai a következők:

a/ az autonómia területén a román törvényekben szabályozott módon beszedett közvetlen és közvetett adók, illetékek és díjak,

b/ a 19. cikk c/ pontjában említett önkormányzati adók, közszolgáltatások és jövedelmi források,

c/ a 20. cikk értelmében az autonómiát illető tulajdonjogokból és szanalási jogból eredő jövedelem,

d./ a tartomány részéről felvett kölcsönök,

e./ a román állam költségvetéséből az alábbi cikkek értelmében juttatott hozzájárulás.

22. cikk

Románia kötelezi magát arra, hogy az autonóm területen az autonóm kormányzat útján olyan mérvű beruházásokat eszközöl és az autonóm kormányzattal egyetértésben olyan gazdaságpolitikai intézkedéseket tesz, ideértve a külkereskedelemre vonatkozókat is, amelyek az autonóm terület gazdasági életének és pénzügyi teljesítő képességének az országos (erdélyi) színvonalra való emeléséhez szükségesek abból a célból, hogy a tartomány saját bevételi forrásaiból kiadási szükségleteit minél nagyobb mértékben fedezhesse.

A román állam, tekintettel arra, hogy az autonómia területével kapcsolatos pénzügyi bevételek egy része nem az autonómia szerveihez, hanem az állam szerveihez folyik (pl.: vámok, egyes közvetett adók), továbbá az autonómia pénzügyi teljesítőképességének fokozására is szükség van, az alábbiak szerint kiszámított hozzájárulást adja az autonóm tartománynak:

A román állami költségvetés kiadási előirányzatának összegét, beleértve a póthiteleket az Erdélyre és az államterület többi részére eső kiadásokra szét kell választani a két terület előirányzott egyenesadójának arányában. Az így Erdélyre jutó részt pedig lélekszám szerint az önkormányzat és a többi erdélyi terület között kell megosztani.

A román állam összes évi nyers bevételéhez hozzá kell adni az állami üzemek, önálló kezelésű pénztárak, vállalatok stb. tiszta bevételét, továbbá az önkormányzatnak a 21. cikk a/ és c/ pontjaiban említett bevételeket és le kell venni az egész államterület vasúti és postai bevételeit. Az így mutatkozó összegből az állam annyit köteles az autonómia részére juttatni, mint ahányad részét a Székelyföldön az előző évben szedett egyenes, nem önkormányzati adók az egész román állam területén az előző évben szedett hasonló adóknak kiteszik.

A fentiek szerint kiszámított arányszám nem lehet az autonómiára hátrányosabb annál az aránynál, amellyel saját lakossága az egész román államterület lakosságának számához viszonyul.

A hozzájárulás az autonómia önálló pénzügyi gazdálkodásának első egész vagy töredék évében nem lehet kisebb a román állam nyers bevételei és az állami üzemek, önálló pénztárak, vállalatok tiszta jövedelme összegének egyhuszad részénél.

A fenti hozzájárulást évi tizenkét részletben minden hó első felében kell az autonómia pénztárába befizetni.

23. cikk.

A román állam részéről a fenti cikk értelmében az önkormányzatnak adandó hozzájárulás összegét minden évben a 13. cikk második bekezdésében szabályozott ötöt tagú küldöttség számítja ki a román kormány, illetve a tartományi kormányzó részéről rendelkezésre bocsájtott adatok alapján.

Mindaddig, míg a fenti bizottság új hozzájárulási arányt meg nem állapít, a korábbi időszakban érvényes arálynak megfelelően kell a havi hozzájárulási összeget kifizetni.

III. Az önkormányzat szervei és az ezzel összefüggő állami szervek

24. cikk

Az autonóm területen a hatóságok és intézmények hivatalos nyelve a magyar, azonban a román nyelvet a bíróságok, állami, valamint önkormányzati szervek előtt és a tartománygyűlésen, valamint az önkormányzati testületekben szabadon lehet használni.

25. cikk

Az önkormányzat tisztviselőinek és alkalmazottainak kinevezése, illetőleg választása, valamint felügyelete az önkormányzat hatáskörébe tartozik, ideértve az autonóm tartomány bíróságainál működő bírákat, valamint az autonóm tartomány nevelő- és tanintézteiben működő alkalmazottakat is

26. cikk

Az autonóm ügyekben a törvényhozó hatalmat a tartománygyűlés gyakorolja, amelynek ötven tagját négy évi időtartamra az autonóm területen tartományi illetőséggel bíró és életük 21. évét betöltött ottani lakosok választják az általános, egyenlő, közvetlen, titkos, és aránylagos választás elve szerint. Képviselőnek csak az autonóm területen tartományi illetőséggel bíró személy választható. Ezenfelül a tartománygyűlés tagjai sorába még öt román állampolgárságú közéleti kiválóságot meghívhat tagjául, ha nem is bírnak tartományi illetőséggel. Mindezeket a képviselőket ugyanaz a mentelmi jog illeti meg Románia területén, mint amilyen a román állam törvényhozó testületének tagjait.

A tartománygyűlési választójog és választási eljárás szabályozásáról az autonóm törvényhozás az előző bekezdés korlátai között intézkedhet. Saját ügyrendjét a tartománygyűlés maga állapítja meg.

A tartománygyűlés részéről hozott autonóm törvényeket a román király erősíti meg. A megerősítés csak akkor tagadható meg, ha a tartománygyűlés a jelen szerződésben meghatározott hatásköröket túllépi, vagy ha az autonóm törvény tartalma Romániának nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségével ellenkezik.

A román király a román kormány javaslatára a tartománygyűlést feloszthatja, de ebben az esetben az új választást akként kell megtartani, hogy az új tartománygyűlés a felosztatás napjától számított hat héten belül egybeülhessen.

27. cikk

Az autonóm tartomány élén az autonóm kormányzó áll, akit a tartománygyűlés választ a tartományi illetőséggel bíró személyek közül titkos szavazással és tisztében a román király erősíti meg. A megerősítés csak akkor tagadható meg, ha a választás a cikk rendelkezéseinek megsértésével történik.

A tartományi kormányzó az összes autonóm ügyek legfőbb intézője és képviselője. E mellett megilletik a tartománygyűlés összes jogai, ideértve a mentelmi jogot is, amely őt hivatalnokoskodása idején mindig megilleti. Felelős a tartománygyűlésnek, és ha az bizalmatlanságát nyilvánítja vele szemben, tisztéről lemondani köteles.

28. cikk

Románia az erdélyi székelyek autonóm területének a román törvényhozó testületekben olyan számú képviselőt biztosít, amely az autonóm terület lakossága és az állam összes lakossága között számarányának megfelel. A választás, illetőleg kinevezés a román királyság törvényeinek megfelelően történik.

29. cikk

Az autonóm tartomány és a román állami kormány összeműködésének [sic!] biztosítására a román kormányba székelyföldi tárcanélküli miniszter nevezendő ki, aki szavazati joggal bíró tagja a román minisztertanácsnak. A román parlamentnek felelős, és közvetíti az érintkezést egyrészt a román király és a királyi kormány, másrészt az autonóm tartománygyűlés és a tartományi kormányzó között.

A tárcanélküli miniszter gyakorolja az önkormányzattal szemben a román kormánynak azt a jogát, hogy az önkormányzat szerveitől annak ügyeire jelentést kívánjon.

30. cikk

Románia kötelezi magát arra, hogy az erdélyi székelyek autonóm területén azoknak az ügyeknek az intézésére, amelyek nem tartoznak a jelen szerződés értelmében az autonómia hatáskörébe sorolt ügyek közé, csak olyan tisztviselőket és alkalmazottakat fog alkalmazni, akik a magyar nyelvet mind szóban, mind írásban jól bírják. Kívánatos, hogy mindezeket javarészt a tartományi illetőséggel bírók közül alkalmazzák.

Azoknak a román minisztériumoknak kebelében, amelyeknek hatáskörébe olyan ügyek tartoznak, amelyek nem autonóm hatáskörbe tartoznak, az erdélyi székelyek autonóm területe ügyeinek intézésére külön osztályok szervezendők, vagy előadók alkalmazandók. Ezekben az osztályokban szintén csak olyan tisztviselők és alkalmazottak működhetnek, akik a magyar nyelvet mind szóban, mind írásban bírják.

IV. Záró rendelkezés

31. cikk

Románia kötelezi magát, hogy a fenti cikkek rendelkezéseinek teljes szövegét a jelen szerződés hatálybalépésétől számított egy esztendőn belül törvénybe iktatja. Egyben kötelezi magát arra, hogy az említett törvény végrehajtására [*sic!*] szükséges törvényeket és más jogszabályokat egy éven belül életbe lépteti, s mind a törvényeknek és más jogszabályoknak hatóságai útján való lelkiismeretes, késedelem nélküli végrehajtásáról minden rendelkezésre álló eszközzel gondoskodik akként, hogy a tartománygyűlés az életbe léptetéstől számított hat hónapon belül összeülhessen.

Románia kötelezi magát arra, hogy a jelen szerződéssel ellenkező törvényt vagy rendeletet nem alkot és azzal ellenkező hatósági intézkedést nem tesz és nem tűr.

32. cikk

Románia hozzájárul ahhoz, hogy a fenti cikkek rendelkezései az Egyesült Nemzetek Szervezetének garanciája alá helyeztessenek és a nemzeti kisebbségek védelme tárgyában ..... részéről ..... napján .....ban kötött szerződés III. fejezete 1. címében foglalt rendelkezések a jelen szerződés végrehajtása tekintetében is alkalmaztassanak.

Románia eleve hozzájárul ahhoz is, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének bármely tagállama joghatállyal felhívhassa a Biztonsági illetve a Gazdasági és Szociális Tanács figyelmét a jelen szerződésben foglalt kötelezettségek valamelyikének bárminemű megsértésének veszélyére és hogy ilyen esetekben az Egyesült Nemzetek Szervezetének illető szerve az ügygel feltétlenül foglalkozzék.

Románia hozzájárul ahhoz, hogy abban az esetben, ha a jelen szerződés cikkeire vonatkozó jogi vagy ténykérdésekről Románia és az Egyesült Nemzetek Szervezetének bármely tagállama között véleménykülönbség merülne fel, ez a véleménykülönbség jogi jellegű vitának tekintessék és akár Románia, akár az Egyesült Nemzetek Szervezetének illető tagállama által végleges eldöntés végett a Nemzetközi Bíróság elé legyen vihető.

A jelen szerződés rendelkezésein kívül a Székelyföldön is igénybe vehetők lesznek az általános nemzetközi kisebbségvédelmi szerződés szabályai, amennyiben a jelen szerződés rendelkezései az ottani kisebbségek részére meszebbmenő védelmet nem biztosítanak.

34. cikk

A jelen szerződés rendelkezéseit a román törvényhozás és az önkormányzat tartománygyűlésének egyetértő állásfoglalása esetén is csak az Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsának az Alapokmányában a határozathozatalra megkívánt módon nyilvánított hozzájárulásával lehet megváltoztatni.

(Közléteszi: Vincze Gábor)